

Lőrinc Péter hozzászólása

Néhány magyar nyelven mondott üdvözlő szó után szerbül folytatta:

Leszkovác Mládennek a kisebbségek irodalmáról szóló beszámoló-jához volna még pár szavam. Leszkovác tenger adattal szolgált a kisebbségek kulturális életéről és fejlődéséről. Megtudtuk, mily ugrásszerűen emelkedett mondjuk az írástudók és az iskolák száma, a színházak és műkedvelők működéséről is értesültünk, a sajtó kipompásodásáról, a kiadói tevékenység kiterjedéséről és sokan talán azt is gondoltuk közben, hogy mindez nagyon tanulságos ugyan, de édeskevés köze van az irodalomhoz, az irodalom fejlődéséhez és irányához, minőségéhez, problémáihoz. Úgy érzem mégis, hogy Leszkovácnak volt igaza. Különösen pedig akkor, ha a kisebbségek irodalmáról van szó. Mert itt feltétlenül meg kell ismerkednünk az irodalmi tevékenység egyik igen fontos feltételével. A közönség megteremtésére gondolok itt általában, vagy, ha a magyar irodalomról van sajátosan szó, már pedig a következőkben csupán a magyar irodalommal és magyar írókkal akarok foglalkozni, akkor az új közönség megteremtésére gondolok. Azt akarom ezzel mondani, hogy magyar viszonylatban feltétlenül volt már azelőtt is irodalmi közönség, de az lényegében különbözött mind tömegében, azaz tömegtelenségében, összetételében, mind milyenségében is a mai közönségtől. A kulturális adatok megismerése megérteti velünk az új közönség megteremtésének módját, már pedig ez az új közönség feltétlenül kihatott az írók és az irodalom kialakítására is, aminthogy a régi, egykori közönség is hatott, ha más irányban is, az akkori írókra és akkori irodalomra.

Ezzel egyúttal azt is megmondtam már, hogy a magyar irodalmi közönség volt már régebben is Vajdaság területén. Volt bizonyos fajtájú irodalom is itt természetesen. De egy jellemző dologra és talán nem is apróságra fel kell hívnom a figyelmet. Az egykori, akkor Magyarországhoz tartozó Vajdaság lebeg szemem előtt, az a helyzet, amely 1918-ig tartott és amely nem kedvezett vajdasági magyar irodalom megteremtésének. Ezzel semmi esetre sem akarom azt mondani, hogy akkoriban nem akadtak volna talán itt írók, hanem azt, hogy ezek az írók kivándoroltak, ha nem is Amerikába a kivándorló néptömegek után, de a központba, Budapestre és ott váltak írókká. Ott éltek, ott írtak, ott adták ki műveiket. Eltekinthetünk ezeknek az íróknak irányától és műveik minőségétől, hiszen voltak közöttük vezérszemélyiségek is, mint teszem, Herceg Ferenc vagy Kosztolányi Dezső, ha természe-

tesen az akkori irányvonalon haladtak is, de mondom, eltekintve ettől, minket most csupán az érdekel, hogy az egykori Magyarországon, magyarországi Vajdaságban voltak ugyan magyar írók, de nem volt magyar irodalom.

A régi Jugoszláviában már fejlődőben volt a vajdasági magyar irodalom. Ez persze tipikusan „kisebbségi” irodalom volt, különösen annak polgári szakaszán. Kisebbségi volt azért is, mert üldöztetésben volt része, de kisebbségi annyiban is, amennyiben kisebbségi érzések szorongatták és alacsonyrendűségi tudata sokszor visszarántotta a földre a felszállni akaró gondolatokat. A polgári irodalom formalisztikus, esztétizáló irodalom volt és nem volt meg hozzá az ereje éppen emiatt, hogy felkeltse a magyarság érdeklődését; végül is belefutott inkább a részvétlenségbe mint az üldöztetésbe. A könyvek, folyóiratok, példányszáma igen kicsiny volt, az íróknak nem volt kapcsolatuk népükkel, ezért futottak is a valóság elől, a problémák elől, ez viszont újból gyarapította a részvétlenséget, lazította a kapcsolatokat. Ez az irodalom nem ismerte el a vajdasági magyarság osztályszerkezetét sem, persze azért, hogy az együttműködést, az osztálybékét, az egyneműséget éreztethesse a sorok között. Éppen ezért más kapocs híján, a magyar egység megteremtése kedvéért, a közös talaj, a helyi színezet, a local couleur kapcsát hirdette. A helyi talaj és színezet — célja lett irodalmunknak. Így sem sikerült közös nevezőre hozni és a valóság „közös” talajára állítani ezt az irodalmat, amely oly keveset adott, hogy művelők maguk is komolyan vitatkoztak arról: van-e egyáltalán vajdasági magyar irodalom.

E polgári irodalommal párhuzamosan kifejlődött egy szocialista irodalom is. Az akkori hatóság ezt a munkásirodalmat még inkább üldözte. Üldözte úgy is mint magyar irodalmat és úgy is mint haladó, mint harcos, mint szocialista irodalmat. Ezért ez az irodalom még kevesebb eredményt, még kevesebb művet mutathat fel. A huszas években egészen 1929-ig, a január 6-iki monarchofasiszta diktatura idejéig a „Szervezett Munkás” körül alakult ki egy írói csoport. A „Szervezett Munkás” a független szakszervezetek közlönye volt, a Párt irányítása alatt állott és mind a lap hasábjain mind irodalmi mellékleteiben és nagyhatású naptáraiban is bőven nyújtott helyet a haladószerű íróknak. Ezek a versek, novellák és egyfelvonásosok voltak oly magas nívón mint a polgári, dekadens irodalom termékei. Jellemző volt erre az irodalomra, hogy harcos tartalmat adtak — expresszionisztikus formában és hogy ez a forma annyira uralkodóvá vált, hogy nem csupán az értelmiségiek, de egyes munkások is átvették. A harmincas években a huszas évek íróiból és újabb írókból egy újabb csoport alakult ki a „Híd” körül. A „hidasoknak” Máyer Ottmár és Pap Pál mutattak irányt. Mayer Ottmárt 1941-ben a magyar fasiszta megszállók végezték ki, Pap Pál pedig, aki JKP KV tagja volt, 1942-ben elesett Sibenik mellett. A Híd 1200 példányban jelent meg, de egy akkori anketadatai szerint 12 ezren olvasták csoportokba verődve. A kiadások már elvetették az expresszionista formát és realizisztikusan írtak.

A mai írói csoport természetesen sokkal nagyobb számú. Távol áll persze főlem, hogy számbeli adatokkal terheljem meg önöket én is.

Nem szándékom, hogy megemlékezzem sajtónkról és kiadói tevékenységünkről és nem fogok sem szerzői estjeinkről, sem nyilvános vitáinkról és könyvkritikáinkról beszélni; pályázataink eredményeiről sem lesz szó. Egyáltalán nem célom a mennyiség ismertetése, habár talán érdekelné önöket például legalább az az egy adat, hogy eltekintve a politikai, marxista, tudományt népszerűsítő, fordítói könyvkiadó tevékenységtől, amely mellesleg igen gazdag volt 1949-ben, csupán ebben az egy esztendőben és csupán vajdasági magyar íróktól 1 regény, 1 színdarab, 3 elbeszélés és riport gyűjtemény, és 4 lírai verskötet jelent meg. Azt akarom ezzel mondani, hogy ez az egy esztendő hozott majd annyit, mint az egész magyar irodalom a polgári Jugoszlávia idején.

Nem lesz több szó mennyiségről, annál inkább természetesen a vajdasági magyar irodalom minőségéről, nívójáról, irányáról, problémáiról.

Egyes elvtársak, íróársaim, megkérdezték: Milyen a vajdasági magyar irodalom színvonala? Ez volt válaszom: A jugoszláviai magyar irodalom feltétlen irodalmi érték. A legtárgyilagosabb irodalmi mértéket alkalmazva is feltétlen irodalmi értékkel állunk szemben. Túl vagyunk már régen azon a fokon, hogy csupán próbálkozásokat, kísérleteket adjunk. Levetettük a gyermekcipőket és elvetettük azt a kisebbségi érzést, hogy mi nem adhatunk nagyobb értéket. Ha műveink szerbül, horvátul, szlovénül jelennének meg, — ott is értéket jelentenének. Mégis, tettem hozzá, hát... szóval, Petőfi nem közöttünk született.

Más kérdést is tettek fel egyes íróársaim. Azt kérdezték: Milyen a vajdasági magyar írók viszonya jugoszláv valóságunkhoz, a jugoszláv hazához? Ezt feleltem: Tudatában vagyunk annak, hogy a Népfelszabadító Harc, népeink szabadságharca, nélkül, népi forradalmunk nélkül, az ott megteremtett testvériség és egység nélkül, a szocializmus kiépítésének irányvonala nélkül, egyszóval Pártunk helyes politikai irányítása nélkül nem teremthetjük volna meg mindazokat a feltételeket, amelyek nélkül nem fejlődhetne kultúránk, nem fejlődhetne irodalmunk. A mi embereink is harcoltak népi szabadságharcunkban és már ezért is a magunk szabadságharcának is tekintjük ezt a harcot, aminthogy a magunkénak tekintjük Pártunkat is, Jugoszlávia Kommunista Pártját és a magunkénak tekintjük, közös hazánknak, a jugoszláv szocialista hazát. Éppen ezért is adunk általános emberi problémákat, a jugoszláv írókkal közös problémákat, természetesen saját magyar nyelvünkön.

A szocialista, általános emberi tartalom természetesen nem jelenti azt, hogy miatta megfeledkezünk saját talajunkról, sajátosságainkról, az itteni élet-adta külön problémákról. Mint már volt szó róla, az egykori polgári, dekadens irodalom, csupán a helyi színezetre fordított gondot. Mi akkoriban határozottan felkeítettük ez ellen, elítéltük ezt, harcoltunk ez ellen az irányzat ellen, mert tudtuk, hogy a local couleur az osztályharc elkenését célozza. Ma tudatában vagyunk annak, hogy eszméink, hogy kultúránk általános emberi jellegűek ugyan, de hogy ugyanakkor a mi talajunkból, a mi életünkéből, a mi problémáinkból sarjadtak és sarjadnak, a mi lelkünkéből fakadnak, belőlünk, akik az itteni nép fiai vagyunk. Éppen ezért az általános emberi tartalom bizonyos sajátos színezetet, bizonyos sajátos árnyalatot, hangszerelést nyer, ha a mi,

lelkünkben lelkedzett, szavainkon hangzanak el. Sajátos feltételek szü-
löttje vagyunk és sajátos, konkrét, adott valóságunkat tükrözzük, fejez-
zük ki. Tudjuk ugyanis, hogy az igazság absztrakt és konkrét egyszer-
mind, általános emberi és időhöz-helyhez kötött egyidőben. Igazságunk
új életünk gyümölcse, az új ember terméke, azé az új emberé, aki itt
szökken szárba. Mégis: ha magunkat, a magunk valóságát adjuk, adjuk
és önmagunkban érezzük egyúttal, az embert általában, az újarcú új
Embert.

Ha végigtekintünk eddigi alkotásainkon, azt mondhatjuk, hogy
egyetlenegy sincs közöttük, amely formalisztikusnak volna nevezhető.
Itt nem csupán az egykori, dekadens, formalizmusra gondolok. Gondolok
az új formalizmusra is, a napi politika jelszavainak megéneklésére,
a sablonosságra, egyebek között. De, és ezt is meg kell látnunk és meg
kell láttatnunk, nincs egyetlenegy olyan alkotásunk sem, amelyben ne
lennének egyes formalisztikus elemek. Mindannyian önmagunkban is
megharcoljuk nagy harcunk a művészi, az adekvát kifejezés lehetősé-
géért. Néha keverednek is ezek a formalisztikus elemek egyes műve-
ken belül is. Hol dekadens maradványok bontják meg a forma és tar-
talom egységét, hol a politikai vonal teszi sematikusá, papírizúvé em-
bereinket, hol meg a kifejezés „egyszeriségéért” küzdünk és egyúttal
a realizmusért. Talán leginkább paraszti és munkás származású, igen
tehetséges, íróink esete volt ez, alkotásuk kezdetén különösképpen,
hogy nem ismerve esetleg még a realizmus mivoltát, mibenlétét össze-
tevesztették azt a naturalizmussal és esetleges, egyszer, véletlenül meg-
élt, lényegtelen, csak egyszer megtörténtet írtak meg a tipikus, a tipi-
kusan egyéni és lényeges helyett. Vannak vagy voltak olyan költőink
és festőink is, akik már a régi Jugoszláviában írtak és festettek és már
akkor megérdemelt hírnévre tettek szert, mint osztályuk tehetséges mű-
vészei és harcosai, de akik a proletársors szenvedései és harcai köze-
pette elfelejtettek — örülni, elfelejtették az örülés — módját. Tisztában
vannak azaz voltak vele, hogy már rég itt van az öröm ideje, a kon-
struktív építés ideje, de csak nehezen tanulják meg — az örülő, örömos
ember adásának módját. Agyukkal örülnek csupán, nem egyúttal ide-
geikkel is és így a mosoly embereik arcán grimasszá torzul vagy szó-
noklattá laposodik az élő ember adása helyett. De ezek is egyre inkább
megtalálják magukban újra a művészt, aki életet és embert alkot.

Számos problémája van még ezeken kívül is természetesen a vaj-
dasági magyar irodalomnak. Egy azonban bizonyos. Bizonyos az, hogy
a már említett problémák sem sajátosan és kizárólagosan a mi magyar
problémáink. Ezek is közösek. Hiszen mindannyian küzdünk, ha talán
nem is teljesen azonos módon, a kifejezés teljességéért, valóságunk
teljes tükrözéséért, az új ember megteremtésének, az új jellemek és
típusok megteremtésének lehetőségéért, az igaz élet adásáért minden
séma és sablon és élettelen szónokiasság nélkül.

És ebben az értelemben mondhatom, hogy tulajdonképpen nincs is
külön vajdasági magyar problémakör, hogy problémáink közösek, hogy
a különbség csupán abban áll, hogy mi ezeket a közös problémákat a
magunk nyelvén, magyar anyanyelvünkön igyekszünk megoldani.